

MÜŞTEREK YAŞAM MANİFESTOSU (2013)

Giriş

İnsanlık, şimdi sahip olduğu kadar kaynağa, teknik ve bilimsel uzmanlığa geçmişte hiçbir zaman sahip olmadı. Bütünlüğü içinde ele alınca, geçen yüzyıllarda kimsenin hayal edemeyeceği kadar varıl ve güçlü bir insanlık bu. Buna rağmen, bu durum sayesinde daha mutlu olduğunun hiçbir kanıtı yok. Ama kimse eskiye dönmek istemiyor, çünkü her gün yeni kişisel ve kolektif başarı olanaklarının arttığının herkes farkında.

Diğer taraftan herkes bu güç birikiminin, şimdi olduğu gibi değişmez bir teknik ilerleme mantığıyla, insanlığın maddî ve manevî bekasını tehdit etmeden sonsuza kadar sürdürülemez olduğunu da farkında. Her geçen gün olası bir felâketin öncü işaretleri daha belirgin ve endişe verici oluyor. Kuşkulu kalan nokta sadece en acil tehlikenin hangisi olduğu ve öncelikli aciliyetin ne olduğu. Bugünün içerdiği vaatlerin gerçekleşebilmesi için bu tehdit ve aciliyetlerin daima akılda tutulması gerekiyor.

Bugünkü tehditler

- Küresel ısınma ve bu olayın tetikleyeceği felâketler ve devasa göçler.
- Ekosistemlerin kimi zaman geri dönüşü olmayan şekilde zayıflaması; Pekin ve Meksiko City gibi kentlerde nefes almayı zorlaştıracak derecede hava kirliliği.
- Çernobil ve Fukuşima'daki felâketlerden beter nükleer felâket riski.
- Büyümeyi sağlamış olan, aynı zamanda da onlara sahip olmak için savaşa neden olmuş olan enerji kaynaklarının (petrol ve gaz), madenlerin ve gıdasal kaynakların azalması.
- Refahı sağlama alınmış farz edilen yaşlı Avrupa kıtası başta olmak üzere, dünyanın aşağı yukarı her yerinde işsizliğin, dışlanmanın veya sefaletin sürmesi, belirmesi, artması veya geri gelmesi.
- En varlıklarla en yoksulların gelir düzeyleri arasındaki farkın her yerde devasa boyutlara erişmesi. Bu fark genel bir açgözlülük davranışıyla herkesin herkesle didişmesini beslemekte. Keza, demokratik ilkelere saygıdan bahsedip durup, kendilerini bundan muaf tutan oligarşilerin oluşmasına kapı açmakta.
- Sivil, kabilelerarası ve etnik savaşların çoğalmasına neden olacak şekilde eski siyasî kurumların çöküşü ve yenilerini ikame etmenin olanaksızlığı.
- Öncekilerden çok daha ölümcül olacak devletlerarası büyük savaşların geri gelme olasılığı.
- Zayıfın güçlüye şiddetle yanıt verdiği kör terörün küresel boyutlara erişmesi.
- Güvenlikçi ideolojilerin aşırılıklarıyla karşılanan artan toplumsal, ekolojik, sivil güvensizlik.
- Şiddet dozu giderek artan karanlık suç örgütleri ve mafyavârî örgütlerin yaygınlaşması.
- Bu örgütlerin rantçı ve spekülasyoncu yüksek finans ve vergi cennetleriyle olan karanlık ve endişe verici ilişkileri.

- Bu yüksek finansın alınan bütün siyasî kararlar üzerinde giderek artan ağırlığı.

Bu listeyi uzatmak mümkün.

Bugünün vaatleri

Oysa bunların aksine, eğer bütün bu tehditler bertaraf edilmiş olsalardı, bireysel ve kolektif başarıların önünde ne kadar büyük bir potansiyel ve geniş bir perspektif olurdu.

- 1989'da Berlin Duvarı'nın çökmesinden sonra, kimilerinin beklentisinin aksine, demokratik ilkenin küresel zaferi çok daha uzun ve karmaşık olacak. Bunun nedeni rantçı ve spekülasyoncu kapitalizm tarafından içi boşaltılarak, cazibesi yok edilerek mecrasından çıkarılmış olması. Ama buna rağmen dünyanın her yerinde, bitmemiş ve muğlak olsalar da Arap devrimlerinin gösterdiği gibi, hâlâ demokrasi adına ayaklanılıyor.
- Özellikle tabandan yükselen demokratik deneylerin çoğalması ve bilginin hızlı dolaşımı sayesinde, diktatoryal ve yolsuz iktidarlardan kurtulmak artık olanak dâhilinde.
- Kolonyal dönemden çıkış ve Avrupa avrupamerkezciliğin azalması medeniyetler arasında gerçek bir diyaloga kapı açtığı gibi, bunun karşılığında yeni bir evrenselciliği olanaklı hâle getiriyor. Çok sesli bir evrenselcilik, bir çoğul evrenselcilik bu. Bu çoğul evrenselcilik hak eşitliğinin ve nihayet gündeme gelen kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin tanınması üzerine kuruluyor.
- Bu evrenselcilik yeni katılım biçimlerinin ve ekolojik bilince sahip vatandaşların uzmanlıklarının hem ifadesi hem sonucu olarak kendini gösteriyor. Bu yeni katılım biçimleri kamusal tartışmaya “iyi yaşama”, “kalkınma” veya “büyüme” sorunlarını dâhil ediyor.
- Bilgi ve iletişim teknolojileri sanat ve bilimde, eğitimde, sağlıkta, kent yönetimine katılımda, sporda, dünya üzerinde insan ilişkilerinde yaratıcılık ve kişisel mükemmeliyete erişmenin olanaklarını arttırıyor.
- Wikipedia ve Linux örnekleri, uygulamaların ve bilgilerin yeni buluş ve paylaşım anlamında ne boyutlara erişebildiğini iyi gösteriyor.
- Ademimerkeziyetçi ve özerk üretim ve alışveriş biçimlerinin yaygınlaşması, özellikle kadınların belirleyici rol oynadıkları sosyal ve dayanışmacı bir ekonomi çerçevesinde “ekolojik geçişi” olanaklı kılıyor.
- Açlık ve yoksulluğun ortadan kalkması, mevcut maddî kaynakların adil paylaşımı koşuluyla ve Kuzey yarıküreyle Güney yarıküre aktörlerinin arasında oluşturulacak yeni işbirlikleri sayesinde artık ulaşılabilir bir hedef.

BÖLÜM 1 - ANA TEHDİT

Eğer bizi her yandan kuşatan tehditlere karşı gelemesek bugünün vaatlerinin hiçbiri tam manasıyla gerçekleşmeyecek. Maddî, teknik, ekolojik ve ekonomik olanlar bu tehditlerin önde gelenleridir. Bunları “sistemin düzensizliğine bağlı (entropik) tehditler” olarak tanımlayabiliriz. Devasa sorunlar yaratmalarına rağmen bu tehditlere, ilkesel olarak, aynı seviyeden yanıtlar belki verebiliriz. Ama bunu yapmayı engelleyen, her şeyden önce herkes için bu tehditlerin bariz olmaması, dolayısıyla vadesi belirsiz ve kısmen muğlak olan bu tehditler konusunda seferber olmanın zorluğudur. Böyle bir seferberlik sadece bir gelecek etiği etrafında düşünülebilir. Ama bundan da ötede, bizi esas önlem almaktan alıkoyan, ikinci tip tehditler olan etik ve politik tehditlere karşı önlem almadaki güçsüzlüğümüzdür. Bu ikinci tip tehditleri “beşerî (antropik) tehditler” olarak tanımlayabiliriz.

Bütün tehditlerin anası

Dolayısıyla bundan böyle, bariz olduğu kadar da dramatik olan bir sonuca karşı mücadele etmemiz gerektiğini kabul etmeliyiz. İnsanlık muazzam teknik ve bilimsel ilerlemeler kaydetti ancak şu temel sorununu çözmekte çaresiz kaldı: İnsanlar arasındaki rekabet ve şiddeti nasıl yönetmeli? Gelişebilmeleri ve herkesin kendi en mükemmel yanını verebilmesi için insanları işbirliği yapmaya teşvik ederken, birbirlerini katletmeden birbirlerine karşı çıkmalarını nasıl sağlayabiliriz? Güç birikimi artık sınırsız ve potansiyel olarak kendi kendini tüketecek biçimde devam edip, insanlık ve doğayı tahakkümü altına alırken buna nasıl engel olabiliriz? İnsanlık, eğer bu soruya cevap veremezse, yok olacak. Oysa esenliğe kavuşması için gerekli bütün maddî koşullar, sonlu olduklarının bilincinde olunması koşuluyla, yerli yerindedir.

Var olan cevaplar

Elimizde bu soruna çözüm bulmaya yarayacak elimizde pek çok yanıt ögesi var. Bu öğeler, kâh biçare kâh ölümcül olan hizipçiliğe, ahlakçılığa, idealizme düşmedikleri veya kısır bir bilimcilikten mustarip olmadıkları zaman, yüzyıllar boyunca dinler, ahlaklar, siyasi doktrinler, felsefe ve beşerî ve toplumsal bilimlerin getirdikleri cevaplardır.

Mesele bütün bu değerli önerileri en kısa zamanda derlemek ve bunlara herkesin anlayabileceği ve herkesçe paylaşılacak bir anlam verebilmektir. Dünyanın her köşesinde, umutları sönmüş, gelişmelerden ıstırap çeken ya da bunlardan ürken ve kendi seviyesinde ve kendi olanaklarınca gezegeni ve insanlığı korumaya ve kollamaya destek olmak isteyen herkesin buna ihtiyacı var. Bugün bu ihtiyacı hissedenler çok büyük bir çoğunluk oluşturuyor.

Bu yöndeki sayısız girişimi on binlerce kuruluş, dernek ile on ya da yüz milyonlarca kişi yürütüyor. İnsan (erkek), kadın, vatandaş, çalışan, işsiz, çocuk hakları savunuculuğundan bütün bileşenleriyle toplumsal ve dayanışmacı ekonomi anlayışına; üretim ve tüketim kooperatifçiliğinden, adil ticarete; paralel para birimlerinden yerel alışveriş sistemlerine; enva-i çeşit dayanışma derneğinden Linux veya Wikipedia gibi elektronik katkılara; büyümeme ve kalkınma-sonrası gibi kavramlardan yavaş yemek, yavaş şehir, yavaş bilim gibi kavramlara; “iyi yaşama” (buen vivir) gibi sloganlardan doğanın hakları ve “pachamama” övgüsüne; alternatif küreselleşme savunuculuğundan siyasal ekoloji, radikal demokrasi,

“öfkeliiler”, “Occupy Wall Street” gibi hareketlere; alternatif zenginlik göstergeleri arayışından bireysel dönüşüm, gönüllü olarak azla yetinme, azın çokluğu gibi hareketlere; medeniyetler diyaloğundan “ihtimam” (care) kuramlarına ve yeni “müşterekler” düşüncelerine kadar uzanan çok geniş bir girişim ve kuram yelpazesi var.

Bu denli zengin girişimin zamanımızın ölümcül dinamiklerine yeterince güçlü bir şekilde karşı koyabilmesi ve basit bir itiraz olarak kalmamaları için, bunların takat ve enerjilerini bir araya toplamak gerekiyor. Ve bu hedef doğrultusunda bu girişimlerin ortak paydasının adını koymak ve altını çizmek gerekiyor.

Bu girişimlerin ortak yanı müşterekçi arayıştır. Bu terimi kabul edelim zira asgarî bir ortak doktriner temele ihtiyacımız var. Müşterekçilik ya da konviviyalizm (Latince “con” birlikte ve “vivere” yaşamak) ilişki ve işbirliğini öne çıkaran, diğer insanları ve doğayı kollayarak, birbirini yok etmeden birbirine karşı çıkmayı, muhalefet etmeyi sağlayan bir birlikte yaşama sanatıdır. Birbirine karşı çıkmayı da içerir zira gruplar ve bireyler arasındaki ihtilafları görmezden gelen bir toplum kurmaya çalışmak hayali olduğu kadar zararlıdır da. İhtilaf, illâki ve doğal olarak her toplumda mevcuttur. Çünkü her yerde ve her zaman ebeveynle çocuklar arasında, büyüklerle küçükler arasında, erkeklerle kadınlar arasında, varıllarla yoksullar arasında, güç sahipleriyle güçsüzler arasında, şanslılarla şanssızlar arasında çıkarlar ve görüşler farklı olduğu gibi, daha genel olarak, her insan biricikliği içinde kabul görmeyi istediği için, en az anlaşma ve işbirliğine duyduğu güçlü ve sahîh istek kadar rekabeti de içinde taşır.

Sağlıklı bir toplum her bireyin kabul görme arzusunu tanıyan, rekabet, kendini sürekli aşma özlemi ve bunun içerdiği risklere yer açan toplumdur. Ancak bunun ölçsüzlüğe ve kibre değil, aksine diğer bireylerle işbirliğine dönüşmesi teşvik edildiği bir toplumdur. Böyle bir toplum bireylerin, grupların, halkların, devlet ve ulusların farklılıklarına yer açabilen ama aynı zamanda bu çoğulculuğun herkesin herkesle savaşı anlamına gelmemesini sağlayandır. Sözüün özü, ihtilafî bir hayat dinamiği yapmak gerekiyor, bir ölüm dinamiği değil. Rekabeti, yarışmayı bir işbirliği aracı, mahvedici şiddetin getirilmesinin silâhı yapmak demektir bu.

Önümüzde çözmemiz gereken sorun, insanlık tarihinin başından bu yana devam eden bir arayıştır. Ortak varoluşa, aynı zamanda ahlakî, iktisadî, ekolojik ve siyasî olan kalıcı bir temel bulabilmektir. Bu temel hiçbir zaman bulunamadı veya bulunduktan sonra çok çabuk unutuldu. Bu arayış, ilk dinlerde, tek tanrılı dinlerde, evrensel din benzeri inanışlarda, yani Taoculuk, Hinduizm, Budizm, Konfüçyanizm, Musevîlik, Hıristiyanlık, İslâm aracılığıyla kutsala gönderme yaparak var oldu. Diğer yandan bütün büyük felsefeler veya laik ve hümanist ahlaklarla akılcılığa gönderme yaparak aramaya devam etti. Bu arayış, modernitenin büyük siyasî ideolojileri liberalizm, sosyalizm, komünizm, anarşizm ile özgürlüğe gönderme yaparak sürüyor. Bunların arasında her defasında değişen şey, farklı mekânsal ve sayısal ölçeklerde ifadesini bulan ve bireye (ahlak) veya kamuya (siyaset) yüklenen sorumluluk ve beklentilerin; doğa (ekoloji), doğaötesi (din), maddî refah (ekonomi) ile kurulacak ilişkilerin dereceleridir. Gerçekten de, birkaç kişi arasında ölümcül olmayan kimlik ve farklılıkları tanıyarak birlikte yaşamayı öğrenmekle milyonlar veya milyarlarla aynı uygulamayı yapmak aynı şey değildir.

BÖLÜM 2- DÖRT (ARTI BİR) TEMEL SORU

Artık herkesçe paylaşılabilir ve en az dört soruya yer küre ölçeğinde aynı anda yanıt verilmesini sağlayabilecek asgari bir doktrin temelini ihtiyacımız var.

Dört (artı bir) temel soru

- *Ahlâk sorusu:* Bireylerin neden umut etmeleri ve neden imtina etmeleri gerekir?
- *Siyaset sorusu:* Meşru siyasî topluluklar hangileridir?
- *Ekolojik soru:* Doğadan neyi almaya iznimiz var ve doğaya ne iade etmeliyiz?
- *İktisadi soru:* Ne kadar maddi zenginlik üretme hakkımız var? Bu üretimi, ahlakî, siyasî ve ekolojik sorulara verilecek cevaplarla ahenkli bir şekilde nasıl gerçekleştirmeliyiz?
- Herkes bu dört soruya doğa ötesi veya gaiple olan *dinî veya manevî soruyu* eklemek veya eklememekte özgürdür.

Şunu teslim etmeliyiz ki miras aldığımız dinî veya laik doktrinlerin hiçbiri bu dört veya beş soruya eşzamanlı olarak yanıtlamıyor. Hele gezegenin bugün karşı karşıya olduğu meydan okumaların boyutlarıyla karşılaştırıldığında verilen yanıtlar hiç tatmin edici değil. Dinler, *bir din olarak* iyi siyaset, iyi ekonomi veya iyi ekoloji konularındaki mesajlarını güncelleştirmekte zorlanıyorlar. Bunun tersine, modern siyasî ideolojiler (liberalizm, sosyalizm, komünizm veya anarşizm) de, *bir ideoloji olarak* ahlâk ve ekoloji sorunları söz konusu olduğunda fazla suskunlar. Hepsi, insanlar arasındaki ihtilafın maddî nedretten ve maddî ihtiyaçları karşılamadaki zorluklardan doğduğunu varsaydılar. İnsanları, arzulayan varlıklar olarak değil, ihtiyaç duyan varlıklar olarak düşünüyorlar. Dolayısıyla bütün umutlarını dünyaya kalıcı barışı getirebilecek olan sonsuz bir iktisadî büyüme perspektifine bağlamışlardır. Oysa bu varsayım (artık) savunulur halde değil. Sonsuz maddî büyümeye duyulan özlem insanlar arasındaki çatışmaları azaltmadığı gibi, çoğaltıyor. Ve en önemlisi bu özlem gezegenin ve gezegenin kaynaklarının artık kanıtlanmış sonluluğunu dikkate almıyor. Kendisi için arzulanır olup olmamasının ötesinde, sonsuz iktisadî büyüme insanlar arasındaki çelişkilere kalıcı bir çözüm getirmiyor. Yıllık yüzde 3,5 oranında bir büyümeyle örneğin, dünya gayri safi hasılası bir yüzyılda 31 misli artabilir. 2100 yılında bugüne kıyasla 31 misli petrol, uranyum, karbon dioksit tüketileceğini tahayyül edebilir miyiz?

Düşün seviyesinde birkaç ödev üzerine

Siyasî partiler ve siyasî kurumlar günümüzün sorunlarına karşı durma ve böylece çoğunluğun güvenini kazanma veya en azından muhafaza etme hususunda artan bir zaaf içerisindedir. Bunun nedeni, sıradan siyasî düşüncenin iki varsayımıyla köprüleri atıp, muhalefet ve ihtilafın hakkını vermesinden ötürü kabul edilebilir yegâne ideal olan demokratik ideali yeniden tanımlamaktan aciz olmalarıdır. Hükümet politikalarını belirleyen bu siyasî düşüncenin varsayımları, ekonomik sorunların bütün diğer sorunlara önceliği ile doğal kaynakların veya onların teknik alternatiflerinin sonsuz ve bol olduklarıdır.

Sonuçta siyasî kurumlar bugün ve yarının sorunlarına ancak dünün cevaplarını vermeyi biliyorlar. Aynı şey, sosyal bilimlerle ahlâk ve siyaset felsefe alanı başta olmak üzere,

entelektüel ve bilim dünyası için de geçerlidir. Biz hem bu sosyal bilimler alanında faaliyet gösterdiğimizden hem dolayısıyla bu alanın ortaya koyabildiği kuramsal araçların zaaflarına vakıf olduğumuzdan, bu manifestonun kaleme alınması sorumluluğunu üstleniyor ve diğer alanlarda bunun bir karşılık bulmasını umuyoruz.

Şunu idrak etmek önemli: İktisadî, siyasî ve toplumsal düşünce, finansın genelleşerek dünyayı etkisi altına almasından ve genel olarak neoliberalizm olarak adlandırılan, bütün insani ilişkilerin meta ya da meta benzeri bir normla belirlenmesinden önce, bu dönüşümü meşrulaştıran devrim ya da karşı devrim benzeri bir süreç yaşadı. “Tarihin Sonu” fikriyle uç noktasına ulaşan entelektüel karşı devrim, bütün insani faaliyetlere yayılmış olan Piyasa’nın ve sadece bu amaca hizmet eden bir demokratik düzenin küresel zaferini öngörüyordu. Bu bağlamda, o zamana kadar iddialarını mal ve hizmetler piyasasındaki gelişmeleri, Piyasa dünyasında insanlar, birbirlerinden bağımsız ve birbirlerine karşı ilgisiz olduklarını ve sadece kişisel avantajlarını azami seviyeye çekmekle uğraştıklarını varsayan “*homo oeconomicus*” figürüyle açıklamakla sınırlamış bulunan iktisat bilimi, 1970’lerden itibaren izahlarının bil kuvve geçerliliğini bütün insani ve toplumsal faaliyetlere yaymaya başladı. Bundan böyle her şey parasal veya sembolik kârlılık temelli rasyonel iktisadi hesaplarla açıklanmalıydı. Diğer sosyal bilimler özünde iktisatçıların izinden gitti. Siyaset felsefesine gelince, adalet normlarını tanımlayıp “rasyonel” yani birbirleriyle ilgisiz bireylere nasıl bu normları kabul ettireceğine yoğunlaşacaktı.

Böylece 1980’lerin başlarından itibaren, bilimsel ve felsefi alanda galip gelen, sosyal hatta doğal hayatı bütünüyle iktisadi olarak ele alan görüş oldu. Bundan böyle Anglosakson dünyada ve buradan hareketle giderek daha fazla ülkede, toplumsal ve siyasî düzenlemelerin yok edilmesinin ve bunların sadece ekonomik düzenlemelerle ikame edilmesinin önü açıldı. Eğer insanlar sadece iktisadi yaratıklarsa bireysel çıkar, pazarlık, al gülüm ver gülüm ve sözleşmeden başka neden anlayabilirdiler ki?

Bu varsayımdan itibaren kamu sektörü de dâhil olmak üzere, dünyanın her yerinde yeni yöneticilik –*neomanagement*– çok yaygınlaştı. Eğer çalışmanın hiçbir öz motivasyonu olmadığı, hiçbir işin görev sorumluluğuyla, dayanışmayla, iyi yapma hazzıyla veya bir şeyler yaratma azmiyle ifa edilmediği varsayılırsa, elbette geriye kâr tadı ve hiyerarşide yükselme gibi dışsal motivasyonları harekete geçirmekten başka çare kalmaz. Yani kontrol libidosu! Bu çerçevede geliştirilmiş benchmarking (bilgileşim) ve reporting (raporlama) gibi kavramlar yalın yönetimin –*lean management*– ve stresle iş yönetmenin temel araçları hâline gelir. Yavaş yavaş, insan hayatının bütün veçheleri, hissiyat, arkadaşlık ve aşka varana kadar muhasebeci, işletmeci ve teknik akla tabi olurlar.

Daha spesifik olarak, şu soruyu sorabiliriz: Eğer son tahlilde dünyadaki yegâne varlık nedenimiz daha fazla para kazanmaksa, neden bunu en hızlı yoldan finansal spekülasyonla yapmayalım? Meta normunun yaygınlaşması böylece azamî spekülatif kârlılığın giderek yolunu açtı. Bu yol, çok daha sert ve yıkıcı artçıların gelecek olmasından endişe etmemiz gereken, 2008’deki *subprime* krizine çıktı.

Eğer insanlara atfedilen ve toplumca değer verilen, diğer bütün hedefleri yönlendiren ilk meşru hedef azamî zenginleşmekse, dünyanın her bir yanında siyasî ve malî sınıfların suç

ortaklıklarıyla yürüyen ve her yeri sarmış yolsuzluk ortamına şaşırılmamak gerek. Bu yolsuzluk ortamı evrenselleşen spekülâtif ve rantçı normun hem sebebi hem sonucudur.

Standart iktisat kuramının sorumluluğu, tarif etme ve anlatma iddiasında olduğu dünyanın biçimlendirilmesine verdiği büyük katkıda yatıyor. Bu sorumluluk, insanlığı var eden bütün diğer bileşenlerin aleyhine, iktisadi insana artan dozda gerçeklik atfedilmesine yaptığı katkıdır. Böylelikle, doğmasına ön ayak olduğu felâkete karşı makul çareler düşünmekten doğal olarak aciz olmasıdır. Bu acze, doğanın sonlu olduğunu anlamakta tamamen yetersiz kalmasını eklemek gerek. Zira standart iktisat kuramı, bilim ve tekniğin kaynaklarının doğada biten veya yok edilen kaynaklara her zaman ikame edilebileceğini varsayar. Dolayısıyla öncelikli olarak yapılması gereken entelektüel ve kuramsal iş, ekonomiyi ve iktisat bilimini gerisin geri yerlerine oturtmak ve dikkatlerini bugüne kadar bilerek veya bilmeyerek görmezden geldikleri gerçeklere yönlendirmesini sağlamaktır.

Bir diğer öncelik, “her şey iktisadidir” virüsüne karşı kalıcı olarak aşılınmış bir insani ve toplumsal bilimlerle ahlâk ve siyaset felsefesinin oluşmasına katkı sağlamaktır. Bunların böylece insanda basit bir *homo oeconomicus*’tan başka şeyler olduğunu görebilecek ve bütün bireylerin tanınma/kabul edilme arzularından doğan sorunları bütün boyutlarıyla ele almaları mümkün olabilecektir. Bu tanınma isteğinin, çoğu zaman olduğu gibi, uğruna yola çıkıldığı iddia edilen davaları tehlikeye atacak şekilde iktidar savaşlarına ve narsistik çatışmalara dönüşmesi nasıl önlenir?

Bir çözüm yolu herkesin esenliği için ihtimam (care) toplumunu inşa etmek, diğerinin hayrına çalışmayı değerlendiren kamu politikalarını geliştirmek olabilir. Kadınlara tarihsel olarak atfedilen itina, tedavi, şefkat, bütün insanlığın meselesidir. Zira bu davranışlar hiç birimizin kendi kendimize var olmadığını ve hepimizin hepimize bağımlı olduğunun göstergesidir. İtina ve armağan faaliyetleri insan türünü oluşturanların kendi aralarındaki bağımlılığın somut ve dolaysız belirtileridir.

Son olarak, doğayla olduğu kadar kültürle de daha kalıcı bir ilişkiyi düşünmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Bu önümüzdeki yegâne ufuk olan “derhal”den, kısa vadede kararlı bir şekilde kurtulmamızı sağlayacaktır. Aynı şekilde bu bizi geleceğe taşıyacağı gibi, geçmişe de yeniden sahip çıkmamızı sağlayacaktır. Yaratılması gereken radikalleşmiş ve yaygın yeni bir hümanizmadır ve bu yeni beşeri bilimlerin gelişimini gerektirir.

BÖLÜM 3- MÜŞTEREKÇİLİK-KONVİVİYALİZM ÜZERİNE

Müşterekçilik, var olan laik veya dinî doktrinlerde, doğal kaynakların sonluluğunun ve dünyayı koruma gereğinin farkında olan insanlara, onların eşzamanlı olarak birbirleriyle rekabet etmeleri ve işbirliğinde bulunmalarını sağlayacak ilkelerin arayışıdır.

Ve böyle bir dünyaya ait olmamızdır.

Müşterekçilik diğer doktrinleri ikame etme ve onları radikal biçimde aşma iddiasında, var olan doktrinlere ilave olacak yeni bir doktrin değildir. Olası felâket karşısında duyulan aciliyet hissinin sonucu olarak bu doktrinlerin birbirlerini karşılıklı olarak sorgulamaları hareketidir.

Nitekim miras alınan bu doktrinlerin her birinde var olan en değerli hususları korur. En değerli olan hususlar hangileridir? Bunları nasıl tanımlar ve kavrarız? Bu soruların yegâne ve tek anlamlı yanıtı yoktur ve olmamalıdır. Herkes kendi karar vermelidir.

Yine de, olası bir felâket ile umut vaat eden bir gelecek dayatması altında ve çoğul-evrenselleşme perspektifi içinde, her doktrinden hangi hususları alabileceğimizi belirleyen kesin bir kriter var.

Her doktrinden muhakkak öğrenmemiz gereken, şiddete dönüşmemesi için ihtilafı kendi yordamlarıyla nasıl kontrol altına aldıkları; işbirliğini sınırlı doğal kaynaklarla nasıl sağladıkları ve diğer doktrinlerin de benzer çözümleri olduğunu varsayarak, bunlar arasında diyalog ve karşıtlıklara nasıl açık olduklarıdır.

Her ne kadar uygulaması yerel ve konjonktürel olacaksa da, bu değerlendirmeler zamanın aciliyetlerine uygun evrenselleşebilecek bir doktrin genel çizgilerini belirlemeye yeterli görünüyor. Budizm'in, İslam'ın, Hristiyanlığın, Museviliğin, liberalizmin, sosyalizmin, komünizmin farklı türleri olduğu gibi, müşterekçiliğin de elbette bir o kadar çeşitlerinin var olmaya devam edeceği aşikârdır. Çünkü müşterekçilik bu doktrinlerin hiçbirini ortadan kaldırmaz.

Genel değerlendirmeler

Tek meşru siyaset ve aynı zamanda tek kabul edilebilir etik, şu beş ilkedен esinlenenlerdir: ortak doğallık, ortak insanlık, ortak toplumsallık, meşru bireyselleşme, yaratıcı ve kontrol altına alınmış muhalefet ilkeleri. Bu beş ilke, kibre (*hubris/ivris*) hâkim olmadan hayata geçirilemez.

Ortak doğallık ilkesi: İnsanlar, “efendileri ve sahipleri” olmaları gereken bir Doğa ile dışsal değil içsel bir ilişki içindedir. Tüm canlılar gibi onlar da Doğanın bir parçasıdır ve ona bağımlıdırlar. Doğa ile ilgilenmekle yükümlüdürler. Buna saygı duymazlarsa, etik ve fiziksel hayatta kalmalarını tehlikeye atarlar.

Ortak insanlık ilkesi: Ten rengi, uyruk, dil, kültür, din, zenginlik, cinsiyet, cinsel tercihin ötesinde tek bir insanlık vardır. İnsanlığa, ona dâhil olan her bireyin kişiliğinde saygı duymak gerekir.

Ortak toplumsallık ilkesi: İnsanlar, çeşitli boyut ve nitelikteki birlikler, topluluklar ve toplumlar içerisinde kendi aralarında sürdürdükleri somut ilişkilerin zenginliği ile var olan sosyal varlıklardır.

Meşru bireyleşme ilkesi: Bu ilk üç ilkeye uygun olarak, meşru siyaset, herkesin kendi benzersiz bireyselliğini, kendi kapasitesini, var olma ve eyleme gücünü geliştirerek, başkalarınınkine zarar vermeden geliştirmesine izin veren, aynı zamanda eşit özgürlük perspektifini gözetilen siyasettir. Her insanı kendine odaklanmasına ve herkesin herkese karşı mücadelesine götüren bireyciliğin aksine bireyleşme ilkesi, diğer bireyler ve Doğayla karşılıklı bağımlılıklarına saygı göstererek tekilliklerini ifade eden bireyleri öne çıkarır.

Yaratıcı ve kontrol altına alınmış karşıtlık ilkesi: Herkesin kendine özgü bireyselliğini ortaya koyma eğilimi olduğu için, insanların birbirine karşı çıkması normaldir. Ancak rekabetin yıkıcı değil verimli olması için ortak insanlık, ortak toplumsallık ve ortak doğallığın tehlikeye atılmaması gerekir. Bu nedenle iyi ve meşru siyaset, rekabeti ortak iyinin hizmetine sunarak insanların kendilerini farklılaştırmasına izin veren siyasettir. Aynı şey etik için de geçerlidir.

BÖLÜM 4- ETİK, SİYASİ, EKOLOJİK VE EKONOMİK DEĞERLENDİRMELER

Bu genel değerlendirmeleri asgarî şekilde ayrıntılandırılm.

Etik değerlendirmeler

Her bireyin beklemeye hakkı olduğu şey, haysiyetinin diğer insanlarla aynı düzeyde tanınması, kendi belirlediği iyi hayat tarzını sürdürebilmek için yeterli maddî kaynağa erişebilmek ve böylece diğerlerinin kendisini takdir etmesini sağlayacak şekilde ve eğer arzu ederse, kendi geleceğini ve yaşadığı topluluğun geleceğini belirleyecek şekilde siyasî hayata katılmaktır.

Her bireye yasak olan, aşırılığa ve Yunanlıların “hubris” yani kibir dediği, çocuksu mutlak iktidar arzusuna kapılmaktır. Bu eğilim ortak insanlık ilkesini çiğner, ortak toplumsallık ilkesini de, kâh daha üstün bir yaratık türüne ait olma iddiasıyla kâh hatırı sayılır miktarda mala veya iktidara el koyarak ve onları tekel altına alarak, tehlikeye atar.

Somut olarak, her bireyin görevi yolsuzluğa karşı çıkmaktır. Pasif anlamda bu, hayatında, işinde veya etkinliklerinde para, iktidar veya kurumsal itibar karşılığı vicdanın onaylamadığı davranışları reddetmek demektir. Aktif olarak ise, bu görev eldeki olanak ve sahip olunan cesaret ölçüsünde diğer insanların yaptığı yolsuzluklarla mücadele etmek demektir.

Siyasî değerlendirmeler

Yakın gelecekte bir dünya devleti kurulmasını beklemek hayalcilikten başka bir şey değil. Ulusal, çokuluslu, ulusöncesi veya ulussonrası, nasıl olursa olsun, baskın siyasî organizasyon biçimi daha uzun zaman devlet olacak. Özellikle Avrupa’da olduğu gibi, başka siyasî organizasyon arayışları sürse ve dernekler ile sivil toplum kuruluşları sayesinde farklı siyasî eylem biçimleri yerleşmiş olsa dahi, bu durum devam edecek. Müşterekçi perspektife göre, bir devletin, bir hükümetin veya yeni bir siyasî kurumun meşru olabilmesi için:

- Yukarıda belirtilen dört ilkeye de saygı duymaları ve bunlardan doğan etik, ekolojik ve ekonomik değerlendirmelerin uygulanmasını kolaylaştırmaları gerekir;
- Bu ilkeler, sivil ve siyasî hakların olduğu kadar iktisadi, sosyal, kültürel ve çevresel hakların evrenselleşmesini kabul ederler. 1944 tarihli Dünya Çalışma Örgütü hedeflerini tanımlayan Filadelfiya bildirgesinin 2. maddesinde “bütün insanlar, ırkları, inanç ve cinsiyetleri ne olursa olsun, kendi maddî ve manevî ilerlemelerini, özgür, haysiyetli bir şekilde, ekonomik güvence ve eşit fırsat ortamında sürdürme hakkına sahiptir” diyen yaklaşımı genişleterek, tekrarlarlar. İyi siyaset, haysiyet siyasetidir.

Daha özgül olarak, meşru devletler bütün muhtaç yurttaşlarına onları fakirliğin sefilliğinden koruyacak ve şekli nasıl olursa olsun bir “asgarî gelir” garanti eder. Aynı şekilde, en varsıl yurttaşlara da “azamî gelir” şartı getirerek, ortak insanlık ve ortak toplumsallık ilkelerine halel getirecek şekilde aşırı zenginleşmenin sefilliğine düşmelerini engellerler. Bu seviye görece yüksek olabilir ama ortak edebini emrettiğini de aşmamalıdır.

Devletler,

özel, müşterek, toplu ve kamusal çıkarlar ve mallar arasındaki doğru dengeyi gözetirler;

Devletin ve Piyasanın üstünde ve altında evrensel bir sivil toplumu oluşturacak ortak ve iştirakçi etkinliklerin çoğalmasını desteklerler. O sivil toplum da devletlerin ve ulusların önünde ve ardında çoğul yurttaş girişimlerinde vücut bulan kendi kendini yönetme ilkesinin gerçekleştiği alandır;

Internet'in önemli ama yegâne biçim olmadığı bütün dijital ağların, toplumun demokratikleşmesinde ve ne piyasanın ne de devletin üretmeyi bilemediği çözümleri yaratmada güçlü bir araç olduklarını kabul ederler. Ağları bir müşterek hizmet olarak kabul ederken, açılım, bedelsiz erişim, tarafsızlık ve paylaşım politikasıyla onları desteklerler;

Geleneksel toplumlarda var olan ortak mülkü muhafaza etme politikasını ve insanlığın yeni ortak değerlerinin ortaya çıkmasını, bunların kalıcı ve kapsayıcı olmalarını destekleyerek, kadim kamu hizmeti mirasını baştan aşağıya yenilerler.

Ekolojik değerlendirmeler

İnsanlar artık kendilerini Doğanın hâkimi ve sahibi olarak göremezler. Doğaya muhalefet etme durumunda olmadıkları gibi, onun bir parçası olduklarını idrak ederek, onunla hiç olmazsa mecazi olarak bir ver-al, armağan-karşı armağan ilişkisi kurmak zorundadırlar. Bugün ekolojik adaleti tesis edebilmek ve gelecek nesillere korunmuş bir doğal ortam bırakmak için, ondan aldıklarından fazlasını Doğaya geri vermelidirler.

- Günümüzde küreselleştirilebilecek maddî refahın seviyesi, takriben 1970'te en varşıl ülkelerinkinin ortalamasıyla eşdeğerdedir. O da ancak bugün var olan üretim tekniklerini kullanarak elde edilebilir. Yüzyıllardır Doğayı kullanan varşıl ülkelerden ve bunu ancak şimdi yapmaya başlayan ülkelerden aynı ekolojik gayreti göstermelerini istemek mümkün değil. Dolayısıyla Doğadan aldıklarının 1970'ler düzeyine inmesi için gerekenleri yapmak en müreffeh ülkelerin üzerine düşen bir sorumluluktur. Eğer bugünkü hayat standartlarını korumak istiyorlarsa teknik ilerlemeyi özellikle aşırı tüketimi gözle görülür şekilde azaltacak olan bu hedefe vakfetmelidirler.
- Kati öncelik sera gazı salımlarının azaltılması ve nükleer ve fosil enerjilere alternatif oluşturan yenilenebilir enerjilerin öncelikle kullanılmasıdır.
- Armağan-karşı armağan ya da ver-al ilişkisi ve karşılıklı bağımlılık sanayi girdisi olarak kullanılmalarından vazgeçilecek olan hayvanlara ve genel olarak, gezegenimize uygulanmalıdır.

Ekonomik değerlendirmeler

Parasal veya maddî zenginlikle mutluluk veya refah arasında birebir ilişki olduğu kanıtlanmamıştır. Gezegenin ekolojik durumu büyümesiz bir refah için bütün olanakların seferber edilmesini gerektiriyor. Bu amaçla, çoğul bir ekonomi görüşü dâhilinde, mal ve

hizmetlerin bireysel, kolektif veya ortak olmaları durumuna göre, piyasa, kamu ekonomisi ve dayanışmacı sosyal ekonomi arasında bir denge oluşturmak gerekiyor.

- Özellikle toplumsal ve sendikal haklar vasıtasıyla ortak insanlık, ortak toplumsallık ve yukarıda adı edilen ekolojik değerlendirmelere saygılı olmaları koşuluyla, piyasa ve parasal getiri arayışı tamamen meşrudur.
- Öncelik, kapitalist aşırılığın ana kaynağı olan, finans ekonomisinin rantçı ve spekülasyoncu eğilimleriyle mücadele etmektir. Bu, reel ekonomiyle finans ekonomisinin ayrışmasını engelleyecek şekilde banka faaliyetlerini, malî piyasaları ve emtia piyasalarını kontrol etmek, bankaların boyutlarını sınırlamak ve vergi cennetlerine son vermek demektir.
- Böylece ekonomik, maddî ve parasal zenginliğe indirgenemeyecek olan insani zenginlik etkin biçimde gelişebilir: İyi yapılmış iş, dayanışma ve oyun anlayışı, tüm sanatsal, teknik, bilimsel, edebî, kuramsal, sportif yaratıcılıklar... Hâsıl-ı kelâm karşılıksızlık ve yaratıcılık biçimleri ve diğerleriyle olan ilişkimizle ilgili olan tüm zenginliğin ortaya çıkmasıdır söz konusu olan.

BÖLÜM 5- VE DAHA SOMUT OLARAK

Herkese yeterli refah ve esenlik getirecek ve küreselleşebilecek müşterekçi bir toplumu kurmak muazzam bir iştir. Artık yeniden bulunması mümkün olmadığı gibi tehlikeli de olan sonsuz bir hızlı ekonomik büyümeden medet ummadan ve dolayısıyla bütün sınırsızlık ve aşırılık biçimleriyle mücadele ederek bunu başarmak gerekiyor. Hem zor hem de tehlikeli bir mesai bu. Başarıya ulaşmak için gerek malî gerek maddî, teknik, bilimsel ve entelektüel, gerek askerî ve kriminal muazzam ve ürkütücü güçleri karşımıza almak gerektiğini gözden kaçırmamalıyız.

Ne yapmalı?

Umumiyetle görünmez veya yeri tespit edilemez bu muazzam güçlerle mücadele edebilmek için elde üç temel araç var:

- Ölçsüzlük, aşırılık ve yolsuzluğa karşı duyulan *öfke* aracılığıyla ortak insanlık ve ortak toplumsallık ilkelerini doğrudan veya dolaylı, aktif veya pasif biçimde ihlâl edenlere hissettirilecek utanç duygusu.
- *Bir küresel insan topluluğuna ait olma duygusu*. Tüm ülkelerden, tüm dillerden, tüm kültür ve dinlerden, tüm farklı toplumsal konumlardan, milyonlarca hatta milyarlarca insanın layıkıyla insanileşmiş bir dünya için aynı mücadeleyi vermesi. Bunun için o insanların yolsuzluk ve sınırsızlığa karşı mücadele verenler olarak paylaşacakları ortak bir sembole ihtiyaçları var.
- Bireyleri belirlediği iddia edilen “rasyonel tercihler”in karşısında *duygu ve tutkuların harekete geçirilmesi*. Onlarsız hiçbir şey yapmak mümkün değil. Ne en iyiyi ne de en kötüyü. En kötü olanı, totaliter, sekter ve köktenci tutkuları besleyen katliam çağrısıdır. En iyi ise, gerçekten demokratik, medenî ve müşterekçi toplumları yerküre ölçeğinde kurma arzusudur.
- Bu temellerden hareketle müşterekçiliğin ilkelerini benimseyenlerin kurumsal siyasi oyunlar üzerinde radikal bir etki sahibi olmaları ve bütün yaratıcılıklarını başka türlü yaşama, oyun oynama, sevme, düşünme, öğretme biçimleri yaratmak için kullanmaları mümkündür. Müşterekçe! Birbirinden nefret etmeden ve birbirini yok etmeden rekabet ederek; mekânları yeniden tanımlayarak ve dünya sivil toplumuna açılım perspektifi içinde bunu gerçekleştirmeleri mümkün. Bu küresel sivil toplum, özellikle dayanışmacı ekonominin çoğul biçimleriyle, katılımcı demokrasinin sayısız yordamıyla ve küresel sosyal forumlarla şimdiden kuruluyor.
- İnternet, yeni teknolojiler ve bilim aynı zamanda yerel ve küresel olan sivil toplumun hizmetinde olacak. Böylece ekonomizmden ve bilimcilikten arınmış, daha fazla ile daha yeniyi otomatik olarak daha iyiyle karıştıran yaklaşımdan uzak yeni bir İlerlemecilik ortaya çıkıyor.
- Belki, müşterekçiliğin birliğini sembolize etmek ve cisimleştirmek için, farklı duruşları karşı karşıya getirmek, müşterek çözümler önermek ve çözüm bekleyen sayısız acil soruna gereken iletişim desteği sağlamak için bir Dünya Meclisi kurmak uygun olabilir. Bu Meclis müşterekçilik ilkelerini benimseyen dayanışmacı küresel

sivil toplumun, felsefe, toplumsal ve beşerî bilimlerin, farklı etik, ruhanî ve dinî grupların temsilcilerinden oluşabilir.

Kopuş ve geçiş

Küresel kamuoyunun müşterekçi bir yaklaşımı benimsemesini sağlamak, kaos ve olası felâketlere götüren, en azından götürmesi ihtimal dahilinde olan bu gidişatın yönünü değiştirmek için olmazsa olmaz bir gerekliliktir ama en çetini de budur. Bunun için geniş kitlelere, uzun vadeli değil hemen şimdi müşterek çözümlerle, yeni bir politikayla neler kazanabileceklerini ölçmelerini sağlayacak şekilde bir dizi politik, ekonomik ve sosyal önlem önerilebilir. Doğal olarak bu konuda genel bir çözüm var olamaz. Her ülkeye, her bölgeye veya bölgeüstü ya da ulusötesi coğrafyalara has tarihî, coğrafi, kültürel, siyasî ortam belirleyici olandır. Yine de somut ve uygulamaya dönük müşterekçi siyasetin muhakkak dikkate alınması gerekenler şunlardır:

- Ortak toplumsallık ve adalet ilkesi uyarınca, 1970'lerden bu yana en varsıllarla dünyanın geri kalanı arasında patlayan baş döndürücü eşitsizliğin izale edilmesini sağlayacak şekilde, yerel koşulları göz önünde bulunduran bir ritimde ama birbiriyle ilişkili olarak bir asgarî ve bir azamî ücret uygulamasına başlamak.
- Küreselleşmenin çok dışladığı yerel yerleşimleri ve yerelliği yeniden yaşatmak. Diğerlerine açılmayan bir müşterekçilik olamayacağı gibi güven ve sıcaklık kaynağı olan bir yakın çevresiz de müşterekçilik olamaz.
- Çevre ve doğal kaynakları muhakkak kollamak. Bu bir ek yük değil, aksine yeni yaşam biçimleri yaratmak, yeni yaratıcılıklar bulmak ve yereli canlandırmak için fırsattır.
- İşsizliği yok etme ve her bireye topluma yararlı aktivitelerde bir işlev ve rol alma imkânı sunma gerekliliği. Bölgeciliği geliştiren politikalar ve çevresel sorunlarla mücadele işsizlikle mücadelede büyük paya sahip olacaktır. Ancak istihdam politikalarını gözden geçirmenin sonuçlarının etkin olabilmesi için çalışma zamanını azaltan ve dayanışmacı ekonomiyi teşvik eden önlemlere ihtiyaç vardır.

Avrupa'nın dünyanın diğer bölgelerine oranla ek zaafı, aşırı hızlı ekonomik ve parasal bütünleşmenin siyasî ve toplumsal bütünleşmeyle tamamlanamamış olmasıdır. Bu senkronizasyon zaafı Avrupa'da pek çok ülkeyi dayanılmaz bir çaresizlik ve sıkıntı içine sokmuştur. Üzerinde mutabık kalınacak çözüm ne olursa olsun, çözümün içeriği yeniden şu veya bu biçimde parasal, siyasî ve toplumsal egemenliği birlikte düşünmek zorundadır.

Müşterekçilik somut önerilere dönüştürülürken, halkın yaşam koşullarını iyileştirecek yanıtlarla pek çok tehlikeye gebe olan şimdiki varoluş biçimine karşı oluşturulacak alternatifin inşası birlikte düşünülme zorundadır. Bu alternatif, sınırsız ekonomik büyümenin bütün dertlerimize deva olduğuna inanmaya veya herkesi buna inandırmaya çalışmaya son verdiği ölçüde gerçek bir alternatif olacaktır.